

**СИСТЕМА КОМПЛЕКСНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ
З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ У
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ
БАГАТОПРОФІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ**

Dmitriieva O.I. The complex rehabilitation system for children with the violation in psychophysical development in Kamianets-Podilskyi multiple-discipline educational and rehabilitation center / O.I. Dmitriieva // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 99–108

О.І.Дмітрієва. Система комплексної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку у Кам'янець-Подільському багатoproфільному навчально-реабілітаційному центрі. У статті автор розкриває значення системи комплексної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, висвітлює основні аспекти змісту діяльності усіх компонентів системи.

Автор засвідчує, що проблеми дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у тому числі із наслідками дитячого церебрального паралічу, необхідно вирішувати комплексними методами. На сьогодні у Кам'янець-Подільському багатoproфільному навчально-реабілітаційному центрі розроблена система комплексної реабілітації вищезазначеної категорії дітей.

Автор наголошує на тому, що звернення батьків дитини у заклад, це – важливий крок у процесі подальшого життя дитини. Проте дуже відповідальним етапом є комплексна реабілітація дитини в умовах закладу, яка включає обстеження дитини на засіданнях психолого-медико-педагогічної комісії центру, фіксацію стану розвитку вихованця та спостереження за динамікою розвитку із внесенням коректив; робота з дитиною медиків, психолога, дефектолога, соціального педагога, логопеда, вчителя лікувальної фізкультури, педагогів закладу. Особливе значення має тісна співпраця усіх фахівців реабілітаційного блоку з батьками і близькими до вихованців людей, їх активна позиція щодо реабілітації власної дитини.

Ключові слова: діти з порушеннями психофізичного розвитку; система комплексної реабілітації, навчально-реабілітаційний центр, співпраця.

О.И. Дмитриева Система комплексной реабилитации детей с нарушениями психофизического развития в Каменец-Подольском многопрофильном учебно-реабилитационном центре. В статье автор раскрывает значение системы комплексной реабилитации детей с нарушениями психофизического развития, отображает основные аспекты содержания деятельности всех компонентов системы.

Автор отмечает, что проблемы детей с нарушениями психофизического развития, в том числе, с последствиями детского церебрального паралича, необходимо решать комплексными методами. На сегодняшний день в Каменец-Подольском многопрофильном учебно-реабилитационном центре разработана система комплексной реабилитации вышеупомянутой категории детей.

Автор акцентирует внимание на том, что обращение в заведение это важный шаг в процессе дальнейшей жизни ребенка. Но очень ответственным этапом является комплексная реабилитация ребенка в условиях Центра, которая включает обследование ребенка на заседаниях психолого-медико-педагогической комиссии центра, фиксацию состояния развития воспитанника и наблюдение за динамикой развития с последующим внесением корректив, работа с ребенком медиков, психолога, дефектолога, социального педагога, логопеда, учителя лечебной физкультуры, педагогов Центра. Особое значение имеет тесное сотрудничество всех специалистов реабилитационного блока с родителями и близкими к воспитанникам людьми, их активная позиция к реабилитации собственного ребенка.

Ключевые слова: дети с нарушениями психофизического развития, система комплексной реабилитации, учебно-реабилитационный центр, специалисты, сотрудничество.

Реалізація прав дитини, згідно Конвенції ООН, якій слідує й Україна, в першу чергу спрямована на забезпечення всіх дітей, у тому числі дітей з вираженими порушеннями у розвитку та інвалідів, повноцінним суспільним життям, на створення умов, необхідних для максимальної реалізації їхніх можливостей шляхом забезпечення їх реабілітаційними послугами, навчанням та вихованням.

У Положенні про навчально-реабілітаційний центр, затвердженому Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 16 серпня 2012 року № 920 зазначається: «реабілітаційний процес включає медичну, фізичну, психолого-педагогічну, соціально-

побутову реабілітацію згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини-інваліда, яка відвідує (перебуває, навчається) Центр.

Реабілітація в Центрі носить комплексний характер і забезпечується психолого-педагогічними, соціально-побутовими, медичними (лікувально-профілактичними), фізичними заходами»[2].

У Кам'янець-Подільському багатопрофільному навчально-реабілітаційному центрі процес реабілітації організований як комплексна система медичних, соціально-психологічних та педагогічних заходів, спрямованих на усунення чи пом'якшення порушень психофізичного розвитку дітей, на залучення їх до громадського життя, на інтеграцію у соціальне середовище.

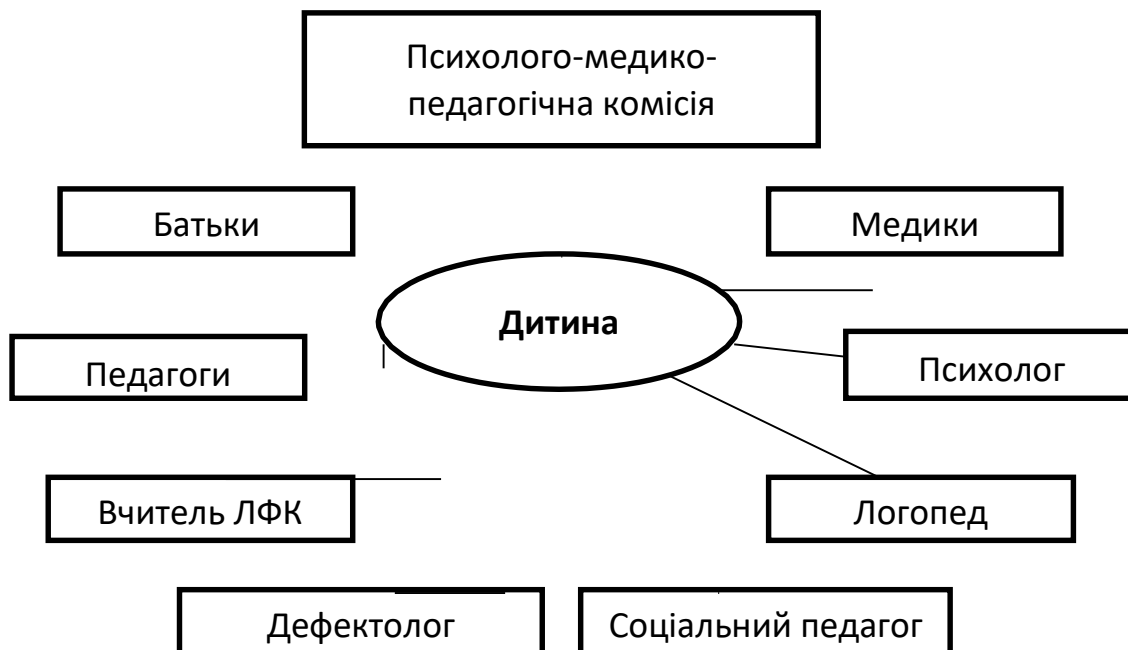

Рис. 1. Система комплексної реабілітації Кам'янець-Подільського БНРЦ

У процесі зарахування до закладу усі діти проходять обстеження фахівців психолого-медико-педагогічної комісії, яку очолює заступник директора з реабілітаційної роботи. Результати обстеження фіксуються, обговорюються усіма спеціалістами. На основі результатів цієї роботи створюється індивідуальна програма реабілітації кожної дитини. Обстеження фахівцями ПМПК Центру відбувається двічі на рік. Проте у випадку необхідності, спеціалісти збираються для вирішення конкретних завдань.

При здійсненні *медичної реабілітації* дітей з порушеннями розвитку проводиться енергійна терапія проявів ранньої церебральної недостатності, медикаментозне лікування, фізіотерапія, лікувальна фізкультура. Основними завданнями медичної реабілітації осіб з обмеженими можливостями життєдіяльності є : удосконалення

профілактики; раннє виявлення та діагностика відхилень у розвитку дітей; удосконалення абілітаційних та реабілітаційних заходів; підвищення якості медичного супроводу корекційно – освітнього процесу.

У системі медичної реабілітації БНРЦ працюють висококваліфіковані спеціалісти: лікар-педіатр, лікар-невролог, рефлексотерапевт та мануальний терапевт, масажист. Лікар – педіатр організовує та проводить обов'язкові медичні профілактичні огляди дітей, що відвідують реабілітаційний центр, огляди перед профілактичними щепленнями. Він визначає групу здоров'я, групу для занять фізкультурою; аналізує результати обов'язкових медичних профілактичних оглядів дітей та розробляє план заходів з профілактики їх захворюваності та інвалідності; здійснює медичний контроль за організацією фізичного виховання, харчування, режимом трудового навчання, проведенням санітарно-гігієнічних та протиепідемічних заходів; готує медичні документи для розгляду відповідними комісіями; веде медичну документацію у порядку, затвердженому МОЗ; надає невідкладну медичну допомогу дітям безпосередньо у центрі; здійснює аналіз захворюваності, виявленої під час обов'язкових медичних профілактичних оглядів, розробляє заходи щодо оздоровлення дітей.

Основним завданням лікаря-невролога є надання лікувально-реабілітаційної допомоги дітям з ураженнями центральної та периферичної нервової системи. З цією метою лікар-невролог забезпечує кваліфіковане обстеження хворих із використанням існуючих допоміжних методів обстеження; диференційоване комплексне лікування та ранню медичну реабілітацію хворих дітей; консультативну допомогу батькам дітей з ураженнями нервової системи з питань реабілітації; проведення просвітницької роботи серед батьків та персоналу центру з профілактики неврологічних захворювань у дітей; заповнення медичної документації відповідно до діючих положень; впровадження в практику нових методів діагностики, лікування та реабілітації.

Особливе значення у медичній реабілітації надається діяльності масажиста, який виконує процедури масажу відповідно призначення лікаря і існуючим методикам; слідкує за станом дитини під час масажу і після його закінчення; знає і методично правильно користується у своїй роботі засобами і формами лікувального масажу. Всім дітям відділення ранньої реабілітації проводиться масаж згідно графіка роботи масажиста.

Важливу роль у адаптації дитини до навчального закладу та її подальшій ефективній реабілітації відіграє час початку роботи психолога з дитиною та з її батьками. Тому процес *психологічної реабілітації* у Кам'янець–Подільському БНРЦ розпочинається з перших днів перебування дитини у закладі. Основою усієї роботи психолога є

психодіагностична діяльність. Зокрема, психолог БНРЦ планує такі психодіагностичні напрямки роботи: вивчення процесу адаптації новоприбулих дітей до умов навчально-виховного закладу; з'ясування причин дезадаптації дітей, що вступають до відділення ранньої реабілітації; з'ясування причин ізолюваності дошкільників; психодіагностика пізнавальної сфери; діагностика емоційно-вольової сфери; визначення причин агресивної поведінки, імпульсивності, тривожності дошкільників; вивчення індивідуально-типологічних особливостей дітей, їхніх інтересів та нахилів, особливостей поведінки(проведення соціометричного дослідження).

Психолог проводить аналіз психогігієнічних умов навчання та відпочинку дітей, здійснює діагностування за запитом вчителів, вихователів, лікарів, батьків. На базі отриманих результатів після проведеної діагностичної роботи, формуються напрями корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи, а саме: проведення комплексу спеціальних заходів із соціальної адаптації дошкільників; здійснення корекційно-розвивальної роботи з розвитку пізнавальних процесів дітей із затримкою психічного розвитку та розумовою відсталістю; психологічна корекція відхилень в емоційно-вольовій сфері (імпульсивності, агресивності, конфліктності, тривожності); розвиток комунікативних навичок та культури спілкування дітей; розвиток дрібної моторики дітей, хворих на ДЦП; розробка рекомендацій та надання допомоги вихователям, батькам за результатами спостережень та наслідками діагностування дітей; корекція виховної позиції батьків у неблагополучних сім'ях; розробка і надання рекомендацій з оптимізації навчально-виховних планів та режиму праці дітей; проведення психокорекційних занять з метою релаксації бо активізації нервової системи дітей з використанням сенсорної кімнати. Значна увага надається консультативній роботі: надання допомоги вихователям з питань диференційованого навчання та індивідуальної роботи з дітьми, що мають різну структуру дефекту; надання психологічних рекомендацій батькам та вихователям відповідно до результатів обстежень та спостережень; консультативна допомога за запитом.

Значна увага у БНРЦ надається роботі з батьками. Тому особливі завдання реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку покладаються на соціального педагога. Їх можна визначити як допомогу у процесах інтеграції дитини у суспільство, її розвитку, вихованні, освіті, іншими словами – допомогу у процесі соціалізації дитини. По суті справи, ця діяльність спрямована на зміну тих обставин у житті дитини, які характеризуються відсутністю чого-небудь, залежністю від чого-небудь або потребою в чому-небудь. Отже, метою діяльності соціального педагога є створення умов для психологічного комфорту та безпеки дитини, задоволення її потреб за допомогою соціальних, правових, психологічних, медичних, педагогічних механізмів

попередження і подолання негативних явищ у сім'ї, у навчальному закладі, у найближчому оточенні.

Важливими функціями, які виконує соціальний педагог відділення ранньої соціальної реабілітації є такі:

- діагностична (діагностика міжособистісних взаємин у дитячому колективі; визначення психологічного мікроклімату в сім'ї й емоційного стану дитини у колі близьких їй людей; виявлення особливостей виховання дитини у сім'ї ; дослідження сфери взаємин «дорослий-дитина». Діагностична робота спрямована на організацію соціальної паспортизації освітнього закладу; оформлення соціальних паспортів дошкільних груп та класів; дослідження сфери соціальних взаємин між педагогами; дослідження особистісної самооцінки; діагностичне дослідження загального рівня психічного розвитку і шкільної зрілості (запит батьків, педагогічних працівників адміністрації); діагностична робота з батьками учнів (проблемні ситуації) тощо);

консультаційну (консультування педагогів за запитом; вчителів та вихователів за результатами проведених діагностичних досліджень; учнів за результатами проведених діагностичних досліджень; учнів з питань особистісних проблем за запитом; індивідуальні бесіди з дітьми, що становлять «групу ризику»; надання індивідуальних консультацій батькам за результатами попередньої діагностичної роботи запитом; надання необхідної консультативної соціально-педагогічної допомоги дітям тощо.

корекційно-розвивальну (корекція взаємин у дитячому колективі через підвищення статусу ізольованих і неприйнятих дітей(за результатами діагностичної роботи; корекція негативних особистісних проявів і формування позитивних норм поведінки через проведення психологічних ігор, вправ, морально-етичних бесід; розвиток і корекція взаємин у системі «Дорослий-дитина» через роботу з дорослими, які беруть участь у вихованні дитини тощо);

- охоронно-захисну (забезпечення дотримання норм охорони та захисту прав дітей, представлення їхніх інтересів у різноманітних інстанціях);

-попереджувально-профілактичну (ознайомлення із новими досягненнями соціально-педагогічної науки.

У своїй діяльності соціальний педагог практикує такі види роботи:

1. Індивідуальні комплексні заняття з дитиною, психологічні ігри, вправи, навчальні завдання, елементи тренінгу, психогімнастика, графічні методи.

2. Групові фронтальні заняття з метою індивідуальної корекції окремих особистісних якостей і проявів конкретної дитини (корекція негативних особистісних новотворів, поведінкових реакцій, формування адекватної взаємооцінки і самооцінки, підвищення статусу дитини у колективі).

3. Групові заняття з дітьми, що вимагають корекції невпевності, негативних поведінкових реакцій, розвитку пізнавальних процесів тощо.

4. Індивідуальні заняття батьків (вихователя) з дитиною на основі корекційно - розвивальної програми, запропонованої соціальним педагогом.

У системі реабілітаційної роботи із дітьми, що страждають від наслідків церебрального паралічу важливе місце займає *корекція та розвиток мовлення*, який у відділенні ранньої реабілітації здійснює логопед.

Різним формами дитячого церебрального паралічу властиве різне ураження окремих аналізаторних систем та їх взаємодії. Це й обумовлює варіативність мовленнєвих порушень. У процесі зарахування до закладу діти діагностуються. Метою логопедичного обстеження є виявлення стану розвитку та синхронності у діяльності артикуляційного, дихального та голосового апаратів; стан звуковимови, фонематичне сприйняття, розвиток лексико-граматичної сторони мовлення.

На основі результатів обстеження дітей залежно від мовленнєвої вади відбувається комплектація корекційних груп. Логопедичні заняття проводяться за такою схемою:

Емоційна хвилинка (діти посміхаються один одному, логопеду, сонечку).

Вправи на розвиток загальної моторики (вправи для рук, ніг, тулуба, шиї, пліч).

Логопедичний масаж (сегментарний та зондовий).

Пасивна та активна артикуляційна гімнастика.

Корекція звуковимови .

Ритмічна хвилинка (мовленнєві вправи без музичного супроводу).

Вправи на розвиток слухової уваги та фонематичних процесів.

Формування лексико-граматичних категорій мовлення, розвиток зв'язного мовлення.

При проведенні логопедичних занять корекційна робота базується на таких принципах: особистісне орієнтування - орієнтування на дитину, її психоемоційні особливості; емоційна підтримка - створення на заняттях емоційно комфортної обстановки; взаємодія з батьками, вихователями й педагогом-дефектологом; ігровий контекст занять - формування позитивної мотивації навчання.

Система логопедичного впливу в БНРЦ є складовою процесу комплексної реабілітації. Специфіка логопедичної роботи полягає у поєднанні диференційованого артикуляційного масажу та артикуляційної гімнастики, логопедичної ритміки із лікувальною фізкультурою, фізіотерапією, медикаментозним лікуванням.

Особливе значення в реабілітаційному процесі БНРЦ займає *фізична реабілітація*, що здійснюється засобами *лікувальної фізкультури та корекції фізичного розвитку*. Лікувальна фізкультура та

корекція фізичного розвитку проводиться на групових та індивідуальних заняттях. Для групових занять використовується спортивна зала, для індивідуальних — кабінет фізичної реабілітації. Окремо від занять з дітьми, а за необхідності, під час них проводяться консультаційні заняття з батьками, метою яких є визначення єдиної лінії занять, навчання елементам класичного та точкового масажу, складання та виконання спеціалізованих комплексів, засоби психологічного впливу на дитину, методика навчання грою. Основними принципами, які покладені в основу діяльності вчителя ЛФК та КФР є: створення ситуації успіху(використовуючи індивідуальний підхід, шукати та проводити такий підбір вправ, які дитина обов'язково в змозі виконати самостійно); повторення вправ. з поступовим ускладненням та зростанням навантаження; проведення навчання в ігровій формі, максимальне наближення учня до майбутнього самостійного життя.; поєднання зусиль вчителя, вихователя та батьків у підготовці вихованця (необхідність постійного взаємозв'язку та виконання спільної роботи по підготовці дитини до майбутнього життя протягом всього періоду знаходження дитини в Центрі, а не лише на конкретному занятті); навчання не тільки дітей, але й їхніх батьків

У процесі ЛФК та КФП вихованці набувають специфічних навичок і побутових вмінь: подолання перешкод, розвиток координації рухів, розвиток фізичної сили тощо. На заняттях використовується різноманітне обладнання: сухий басейн, трикутники, мат «турбота», драбинки, циліндри, гірки, гімнастичні лавки; матраци, килими, мішечки з сіллю, м'ячі, гімнастичні палиці, канати тощо.

Важливе значення у реабілітаційному процесі займає *вчитель-дефектолог*, який разом з іншими фахівцями центру бере участь у вирішенні завдань охорони та зміцнення соматичного та психоневрологічного здоров'я дітей; попередження психофізичних перенавантажень, створення клімату психологічного комфорту; забезпечення ефективних результатів під час корекційно – розвивальної роботи; організація і створення комфортного соціального середовища, яке забезпечує відповідний віку дитини загальний розвиток, стимуляцію пізнавальної діяльності, комунікативних функцій мови. Вчитель – дефектолог вивчає розвиток дитини, тісно співпрацюючи з іншими фахівцями, батьками та громадськістю.

Педагогічна корекція, яка проводиться вчителем – дефектологом має два аспекти: освітній та виховний та здійснюється у наступних напрямках:

суто корекційний – сприяння виправленню вже існуючих психологічних, світоглядних, мотиваційних конструкцій, які дитина має у своїй суб'єктивній сфері;

розвивальний – сприяння розвитку тих конструкцій, які необхідні дитині, але з певних причин не були розвинуті.

Основна роль у побудові корекційно – розвивальної роботи відводиться діагностичній сфері. На основі діагностики вчитель прогнозує можливу результативність педагогічного процесу, дані діагностики дають уявлення про структуру дефекту, використовуються для вибору засобів корекції, а також прогнозу розвитку дитини.

Вчитель – дефектолог буде свою роботу, враховуючи такі принципи: онтогенетичний(педагог враховує рівень когнітивного, мовленнєвого, моторного розвитку дитини); комплексний підхід до проблеми дитини(спільна розробка індивідуального плану розвитку дитини, активна участь батьків забезпечують ефективність корекційної роботи); принцип взаємодії та координації дій спеціалістів (за допомогою ведення документації на кожну дитину, яка відображає результати діагностики та корекційної роботи; через роботу психолого – медико – педагогічних комісій; у процесі проведення спільних занять із психологом, логопедом); принцип створення розвиваючого середовища(дефектолог намагається створити оптимальне розвиваюче середовище, насичене різноманітними сенсорними стимулами); варіативність завдань; принцип поступового ускладнення завдань.

Фахівці Кам'янець-Подільського багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру працюють над удосконаленням підходів до організації процесів навчання та реабілітації. *Педагогічна реабілітація* здійснюється в процесі спеціального (корекційного) навчання та виховання, педагогічної підтримки дітей з порушеннями у розвитку та спрямована на розвиток життєвої компетентності вихованців за рахунок застосування життєтворчих технологій організації навчально-виховного процесу; корекційно-розвивальну роботу з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку; допомогу дітям, які мають труднощі у навчанні; профілактичну роботу з дітьми групи ризику та корекцію їхньої поведінки; соціально-трудова адаптацію; корекцію та профілактику психосоматичних розладів; особистісно орієнтовану профорієнтацію.

Висвітлення різноманітних аспектів педагогічної реабілітації вихованців Кам'янець-Подільського БНРЦ, використання педагогами центру інноваційних технологій є перспективою подальших публікацій.

За умови комплексного підходу до процесу реабілітації можна досягти того, щоб вихованці центру вирости потрібними суспільству людьми, впевненими у власних силах та можливостях.

Список використаних джерел

1.Гері Окамото. Основи фізичної реабілітації/ Перекл. з англ. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2002. – 294 с. **2. Наказ** Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України 16 серпня 2012 року № 920 «Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр»

К., 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>. **3. Основи** медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи. Навчально-методичний посібник/ За ред.. Мартинюка В.Ю., Зінченко С.М. – К.: Інтермед, 2005. – 416 с.

Spysok vykorystanyh dzerel

1. Heri Okamoto. Osnovy fizychnoi reabilitatsii/ Perekl. z anhl. Lviv: Halytska vydavnycha spilka, 2002. – 294 s. **2. Nakaz** Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy 16 serpnia 2012 roku № 920 ‘Pro zatverdzhennia Polozhennia pro navchalno-reabilitatsiinyi centr’ К., 2012. [Elektronni resurs]. – Rezhum dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua>. **3. Osnovy** medyko-sotsialnoi reabilitatsii ditei z orhanichnym urazhenniam nervovoi systemy. Navchalno-metodychnyi posibnyk/ Za red. Martuniuka V.Yu., Zinchenko S.M. – К.: Intermed, 2005. – 416 s.

O.I. Dmitriieva. **The complex rehabilitation system for children with the violation in psychophysical development in Kamianets-Podilskyi multiple-discipline educational and rehabilitation center.** In this article the author explains the meaning of the complex rehabilitation system for children with the violation in psychophysical development and finds out the main aspects of operating of all the components of the system.

The author affirms that the problems of the children with the violation in psychophysical development, including the results of infantile cerebral paralysis, should be treated fully. By now in Kamianets-Podilskyi multiple-discipline educational and rehabilitation center the system of complex rehabilitation for the children with the violation in psychophysical development has been developed.

The complex rehabilitation of the child in the center includes the investigation of the child by psychological medical and pedagogical commission of the center, the fixation of the child’s health state and the observation of the progress together with all the proofreading. Doctors, psychologist, defectologist, social pedagogue, speech therapist, therapeutic physical trainer and other educational specialists of the center also work with such children.

Creation and functioning of the system of complex rehabilitation assists the effectiveness of the realization of the rehabilitation process in Kamianets-Podilskyi multiple-discipline educational and rehabilitation center.

Key words: children with the violation in psychophysical development; the complex rehabilitation system; educational and rehabilitation center, cooperation.

Отримано 12.02.2015 р